

कॅपिटल अॅडेक्वसीवरील महापरिपत्रक
अनुक्रमणिका

अनुक्रमांक	विषय	पृष्ठ क्र.
१	प्रस्तावना	३
२	अपरिहार्य असलेल्या आवश्यकता	३
३	कर्जाबाबत शेअर जोडणी	३
४	कॅपिटल अॅडेक्वसी मानके	४
५	भांडवलाचे व रिस्क अॅसेट्सचे गुणोत्तर (सीआरएआर)	४
६	भांडवली निधी	५
७	बाजार जोखमीसाठी भांडवल	९
८	भांडवली निधी वाढविण्याचे उपाय	९
९	रिटर्न्स	१०
१०	जोडपत्र-१-सीआरएआर काढण्यासाठी जोखीम भार	११
११	जोडपत्र-२-रिटर्न्स	१८
१२	जोडपत्र-३-प्रिफरन्स शेअर्स देण्यावरील मार्गदर्शक तत्वे	२२
१३	जोडपत्र-४ दीर्घ मुदतीच्या ठेवी उभ्या करण्यासाठी मार्गदर्शक तत्वे	२९
१४	परिशिष्ट	३२

कॅपिटल अॅडेक्वसी

प्रस्तावना

आणीबाणीच्या प्रसंगी किंवा बँकेची कामगिरी निकृष्ट असल्यास भांडवल आघात प्रतिबंधकाचे काम करते. पुरेसे भांडवल असल्यामुळे ठेवीदारांमध्ये विश्वासही निर्माण होतो. त्यामुळे, पुरेसे भांडवल असणे हे नवीन बँकेला परवाना मिळाविण्यासाठी तसेच व्यवहारात सातत्य असण्यासाठी असलेली एक पूर्व-अट आहे.

२ अपरिहार्य आवश्यकता

बँकिंग रेग्युलेशन अधिनियमाच्या (एएसीएस) कलम ११ मधील तरतुदीनुसार बँकेचे भरणा-भांडवल व राखीव निधीचे एकूण मूल्य एक लक्ष रुपयांपेक्षा कमी असल्यास ती बँक सुरु करता येत नाही किंवा तिला व्यवहारही करता येऊ दिला जात नाही. ह्याशिवाय, वरील अधिनियमाच्या कलम २२(३) (३) खाली, एखादी प्राथमिक (नागरी) सहकारी बँक स्थापन करण्यासाठी, रिझर्व बँक, वेळोवेळी, किमान एंट्री पॉईंट भांडवल (एंट्री पॉईंट नॉर्म्स) विहित करत असते.

कर्जाबाबत शेअर - जोडणी

पारंपरिक पध्दतीत, प्राथमिक (नागरी) सहकारी बँका, त्यांचे शेअर भांडवल वाढविण्यासाठी, त्याची जोडणी सभासदांनी घेतलेल्या कर्जाशी करतात.

रिझर्व बँकेने शेअर जोडणीसाठी पुढील मानके विहित केली आहेत:-

- १) कर्जे अप्रतिभूतित धर्तीवर असल्यास त्या कर्जाच्या ५ %
- २) कर्जे प्रतिभूतित असल्यास त्या कर्जाच्या २.५ %
- ३) लघुउद्योगांनी घेतलेल्या प्रतिभूतियुक्त कर्जासाठी, त्या कर्जाच्या २.५ % त्यापैकी १ % सुरुवातीलाच घ्यावयाचे आहे व उरलेले १.५ % पुढील २ वर्षात गोळा करावयाचे आहे.

वरील शेअर जोडणीची मानके, बँकेच्या एकूण भरणा झालेल्या शेअर भांडवलाच्या ५ % एवढ्या, सभासदांच्या शेअर धारणाला लागू करता येईल. एखाद्या सभासदाकडे, एखादा युसीबीच्या एकूण भरणा - झालेल्या शेअर भांडवलाच्या ५ % एवढे शेअर्स आधीच असल्यास, विद्यमान शेअर - जोडणी मानकांनुसार, त्याला तिला अतिरिक्त शेअर्स घेण्याची आवश्यकता नाही. दुसऱ्या शब्दात, कर्जदार सभासद, विद्यमान शेअर - जोडणी अनुसार काढलेल्या रकमेएवढेच शेअर्स किंवा बँकेच्या एकूण भरणा झालेल्या शेअर भांडवलाच्या ५ % रकमेचे (ह्यातील जे कमी असेल ते) शेअर्स घेऊ शकतो.

४ कॅपिटल अॅडेक्वसी मानके

भांडवल पुरेसे असण्याबाबतचा पूर्वापार दृष्टिकोन, ताळेबंदामधील निरनिराळ्या अॅसेट्समधील जोखीम पैलू तसेच ताळेबंदाबाहेरील व्यापार हिशेबात धरत नाही व अॅसेट्सच्या स्तरांशी भांडवलाची तुलना करू शकत नाही.

बँकिंग पर्यवेक्षणावरील बेसेल समितीने, प्रथम बेसेल कॅपिटल अॅकॉर्ड (बेसेल १ फ्रेमवर्क ह्या नावाने विख्यात) जुलै १९८८ मध्ये प्रसिध्द केला असून, त्यात, आंतरराष्ट्रीय बँकिंग प्रणालीची सुदृढता व्यवस्थित ठेवण्यासाठी, तसेच आंतरराष्ट्रीय बँकांमधील स्पर्धात्मक असमानतेचा स्त्रोत कमी करण्यासाठी, किमान कॅपिटल अॅडेक्वसी विहित केली आहे. १९८८ च्या कॅपिटल अॅकॉर्डचे मूळ गुणविशेष खालील प्रमाणे आहेत :-

- १) १९९२ च्या अखेरीस ८% एवढी किमान भांडवली आवश्यकता
- २) भांडवलाबाबत २ टियर दृष्टिकोन:-

- मूळ भांडवल: इक्विटी: इक्विटी, प्रकटीकृत राखीव निधी.
- पूरक भांडवल: सर्वसाधारण कर्ज हानि राखीव निधि, अन्य गुप्त राखीव निधी, पुनर्मुल्यांकन राखीव निधी, हायब्रिड भांडवली संलेख व दुय्यम कर्जे.
- ५०% भांडवल हे मूळ भांडवल समजले जावे.

- ३) मालमत्तेच्या जोखमीवर अवलंबून, बँकांना येणाऱ्या धोक्यांच्या निरनिराळ्या प्रकारांसाठी, ०% ते १००% जोखीमभार. वाणिज्य कर्ज अॅसेट्ससाठी असलेला जोखीम भार १००% होता, तर आंतर बँकीय अॅसेट्सना २०% आणि सॉव्हरिन पेपर्स एवढा जोखमी भार देण्यात आला.

ह्याशिवाय, मूल बेसेल अॅकार्डला, १९९६ मध्ये केलेल्या सुधारणेनुसार बाजार संबंधित जोखमींसाठी कॅपिटल चार्ज विहित करण्यात आला.

* बेसेल समिती ही १३ सभासद देशांमधील (बेल्जियम, कॅनडा, फ्रान्स, जर्मनी, इटली, जापान, लक्सेंबर्ग, नेदरलँड्स, स्पेन, स्वीडन, स्वित्झरलंड, युनायटेड किंगडम, युएसए) बँक पर्यवेक्षकांची एक समिती आहे. अनेक पर्यवेक्षक प्राधिकरणांमध्ये आंतरराष्ट्रीय सहकार आणण्यासाठी ती १९७४ मध्ये स्थापन करण्यात आली तिच्या सभा, बेसेल, स्वित्झरलंड येथील बँक ऑफ इंटरनॅशनल सेटलमेंट्स येथे घेतल्या जातात व तेथेच तिचे कायमस्वरूप कार्यालय आहे.

५) युसीबींसाठी कॅपिटल टु रिस्क अॅसेट रेशो (सीआरएआर)

५.१ बेसेल अॅकॉर्ड दिलेली सीआरएआरची रचना बहुतेक विनियामक प्राधिकरणांनी, कॅपिटल अॅडेक्वसी मोजण्यासाठी पाया म्हणून स्वीकारलेली आहे आणि तिच्यात, ताळेबंदामधील निरनिराळ्या प्रकारच्या अॅसेट्स संबंधीच्या, तसेच ताळेबंदाबाहेरील बाबींसंबंधीच्या जोखमींचा आणि बँकाकडे असलेल्या भांडवलांच्या स्तरांचा विचार केला जातो. रिझर्व बँकेने, कमिटी ऑन फायनान्स सेक्टर रिफॉर्म्स (नरसिंहम समिती) च्या शिफारशीं आधारित, वाणिज्य बँकांसाठी टप्प्या टप्प्याने ८% एवढा सीआरएआर, १९९२ मध्ये सुरु केला आहे.

५.२ बँकांच्या कामगिरीचे पुनरावलोकन करण्यासाठी व त्यांना अधिक बळकर करण्यासाठी, रिझर्व बँकेने, मे १९९९ मध्ये, नागरी सहकारी बँकांवर एक उच्चाधिकार समिती (अध्यक्ष - श्री.

के. माधवराव) स्थापन केली होती. ह्या समितीच्या मताने, युसीबीना सीआरएआर निकष लागू केल्याशिवाय त्यांच्या आर्थिक सातत्याबाबत खात्री देत येणार नाही. ह्या समितीने शिफारस केली की, युसीबीच्या बाबतीत सीआरएआर मानके लागू करण्यासाठी पुढील कारणे आहेत:

- १) भाविष्यामध्ये एखाद्या युसीबीला अनपेक्षित हानीला तोंड द्यावयाची वेळ आल्यास सीआरएआर आघात-प्रतिबंधक म्हणून काम करतो.
- २) प्राथमिक नागरी सहकारी बँक हा आर्थिक प्रणालीचा एक महत्वाचा घटक आहे आणि ह्या घटकाला सीआरएआर मानकांमधून वगळल्यास, संपूर्ण प्रणालीची स्थिरता धोक्यात येऊ शकते. आणि--
- ३) प्राथमिक नागरी सहकारी बँकांची कार्ये व वाणिज्य बँकांची कार्ये एकसमानच आहेत व त्यांना त्याच धोक्यांना सामोरे जावे लागते. त्यामुळे युसीबीज्ना सीआरएआर मानकांबाबत वगळणे असमर्थनीय आहे.

५.३ उच्चाधिकार समितीच्या (माधवराव समिती) शिफारशींना अनुसरून, मार्च ३१, २००२ पासून, युसीबीना सीआरएआर मानके टप्प्या टप्प्याने लागू करण्यात आली. त्यानुसार, युसीबीना सांगण्यात आले की त्यांनी खाली दिल्याप्रमाणे, पुढील तीन वर्षांत, कॅपिटल अॅडेक्वसी मानके ठेवावीत.

दिनांक	अनुसूचित युसीबी	अन-अनुसूचित युसीबी
३१.०३.०२	८ %	६ %
३१.०३.०३	९ %	७ %
३१.०३.०४	वाणिज्य बँकांना लागू असल्याप्रमाणे ९ %	९ %
३१.०३.०५	वाणिज्य बँकांना लागू असल्याप्रमाणे ९ %	वाणिज्य बँकांना लागू असल्याप्रमाणे

५.४ मूलतः कॅपिटल अॅडेक्वसी रचनेखाली, ताळेबंदामधील ऍसेट्स व ताळेबंदाबाहेरील बाबींना जोडपत्र १ मध्ये दिलेल्या विहित जोखीम भारांनुसार भार देण्यात आलेले आहेत. ऍसेट्स व ताळेबंदाबाहेरील बाबींची रिस्क - अॅडजस्टेड मूल्ये काढण्यासाठी, प्रत्येक ऍसेट/बाबीला संबंधित भाराने गुणले जाईल. किमान भांडवली गुणोत्तर (कॅपिटल रेशो) काढण्यासाठी सर्वांची एकूण बेरीज विचारात घेतली जाईल.

प्राथमिक नागरी सहकारी बँकांना, **सातत्याने**, जोखमी भारित ऍसेट्स आणि ताळेबंदाबाहेरील इतर जोखमींच्या एकूण बेरजेवर विहित गुणोत्तराच्या सममूल्य किमान “भांडवली निधी” ठेवणे आवश्यक आहे.

६ भांडवली निधी

६.१ येथे नोंद घेतली जावी की, कॅपिटल अॅडेक्वसी मानकांसाठी असलेल्या “भांडवली निधी” मध्ये, पुढील परिच्छेदांमध्ये वर्णन केल्याप्रमाणे, टियर १ व टियर २ असे दोन्हीही प्रकारचे भांडवल समाविष्ट आहे.

६.२ टियर १ भांडवल

टियर १ भांडवलात पुढील बाबी येतात:-१) मतदानाचा अधिकार असलेल्या नियमित सभासदांकडून गोळा केले गेलेले भरणा झालेले भाग भांडवल.

२) सहकारी/नाममात्र सभासदांकडून, जेथे उपनियमानुसार त्यांना शेअर्स देण्याची परवानगी आहे, आणि अशा शेअरांची निकासी करण्यावर नियमित सभासदांप्रमाणेच निर्बंध आहेत, गोळा केले गेलेले अंशदान (कॉट्रिब्युशन)

३) नाममात्र व सहकारी सभासदांकडून गोळा केलेले अंशदान/परत न देण्याजोगे शुल्क, जे परत करावयाचे नसल्याने, एखाद्या सुयोग्य शीर्षकाखाली “राखीव” म्हणून वेगळे ठेवले जाते.

४) परपेच्युअल नॉन-क्युम्युलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स (पीएनसीपीएस)

५) हिशेब तपासणी झालेल्या लेखांनुसार असलेले मुक्त राखीव निधी. स्थिर अॅसेट्सचे पुनर्मूल्यांकन केल्याने निर्माण झालेले किंवा बाहेरील दायित्व पूर्ण करण्यास निर्माण केलेले राखीव निधी हे टियर १ भांडवलात समाविष्ट केले जाऊ नयेत. मुक्त राखीव निधीमधून पुढील बाबी वगळण्यात आल्या आहेत -- भावी कर्ज-हानिसाठी, फसवणुकीं मुळे होणारी हानी, गुंतवणुकींमधील व इतर अॅसेट्समधील आणि बाहेरील दायित्वांमधील मूल्य न्हास ह्यासाठी निर्माण केलेले सर्व राखीव निधी/तरतुदी. उदाहरणार्थ, “इमारत निधी” ह्या शीर्षकाखाली ठेवलेल्या रकमा ह्या, मुक्त राखीव निधीचा एक भाग म्हणून समजल्या जातील तर “वाईट व शंकास्पद राखीव निधी” वगळला जाईल.

६) अॅसेट्सच्या विक्रीमधून निर्माण झालेले व अतिरिक्त समजले गेलेले राखीव भांडवल (कॅपिटल रिझर्व)

७) इनॉव्हेटिव परपेच्युअल कर्ज संलेख *

८) प्रॉफिट अँड लॉस अकाउंटमधील कोणतीही अतिरिक्त रक्कम (नक्त), म्हणजे, देय लाभांश बाजूला काढल्यावर येणारी शिल्लक, शिक्षण निधी, उपयोगिता निश्चित केलेले अन्य निधी, असल्यास अॅसेट लॉस इत्यादि.

* इनॉव्हेटिव परपेच्युअल कर्ज संलेख देण्याबाबतची मार्गदर्शक तत्वे, परिपत्रक युसीबी. पीसीबी. सीआयआर. क्र. ३९/०९.१६.९००/२००८-०९ दि. जानेवारी २३, २००९ च्या जोडपत्रात दिली आहेत.

सूचना:- १) अमूर्त तोट्याची रक्कम, चालु वर्षामधील आणि मागील कालांमधील पुढे आणलेला (ब्रॉट फॉरवर्ड) तोटा, एनपीए तरतुदीमधील तूट, अकार्यकारी अॅसेट्सवरील चुकीने धरलेले उत्पन्न, बँकेवर कोसळलेल्या जबाबदारीसाठी करावयाची तरतुद इत्यादि टियर-१ भांडवलातून वजा केले जातील.

२) टियर-१ भांडवलात एखाद्या निधीचा समावेश होण्यासाठी, त्या निधीने दोन निकष पूर्ण केले असले पाहिजेत. उदा - तो निधी नक्त नफ्याचे एक विनियोजन (अॅप्रोप्रिएशन) म्हणून निर्माण केलेला असावा आणि तो मुक्त राखीव निधी असावा - विशिष्ट राखीव निधी नसावा. तथापि, तो निधी, नफ्याचे विनियोजना ऐवजी त्या नफ्यावरील “चार्ज” म्हणून निर्माण केलेला असल्यास, तो निधी परिणामी एक तरतुद बनतो आणि तो खाली दिल्याप्रमाणे, केवळ टियर-२ भांडवल म्हणून ओळखला जाण्यास पात्र ठरेल व त्याला अॅसेट्सच्या १.२५ % एवढा जोखीम भार लागू होईल. मात्र असा जोखीम भार, एखाद्या अॅसेटच्या किंवा ज्ञात दायित्वाच्या मूल्यातील संभाव्य तोटा किंवा घट नसावा.

६.३ टियर-२ भांडवल

टियर भांडवलात पुढील बाबी समाविष्ट आहेत:-

६.३.१ अप्रकटीकृत राखीव निधी

ह्यांचे गुणविशेष बहुशः इक्विटी व प्रकटीकृत राखीव निधीसारखे असतात. ह्यांच्यामध्ये अनपेक्षित तोटे सामावून घेण्याची क्षमता असून, ते साठलेला नफा दर्शावित असल्यास व एखाद्या ज्ञात दायित्वांमुळे त्यावर परिणाम होत नसल्यास त्यांचा भांडवलात समावेश केला जाऊ शकतो आणि त्यांचा उपयोग सर्वसाधारण तोटा किंवा कार्यकारी तोटा सामावून घेण्यासाठी केला जाऊ नये.

६.३.२ पुनर्मूल्यांकन राखीव निधी

ह्या प्रकारचे राखीव निधी बहुशः अनपेक्षित तोट्यांविरुद्ध रोधकाचे काम करतात. परंतु ते स्वभावतः कमी प्रमाणात कायमस्वरूपी असून त्यांना “कोअर भांडवल” म्हणता येत नाही. बँकेच्या पुस्तकातील न्यूनमूल्यांकित अॅसेट्सचे पुनर्मूल्यांकन केल्याने पुनर्मूल्यांकन राखीव निधी निर्माण होतात. ह्याबाबतचे विशेष उदाहरण म्हणजे बँकेची इमारत/जागा आणि पणनीय प्रतिभूती. अनपेक्षित तोट्यांसाठी रोधक म्हणून हे राखीव निधी कोढपर्यंत काम करू शकतील हे, संबंधित अॅसेट्सच्या बाजार मूल्यांच्या अंदाजांवर कोढपर्यंत ठेवता येतील ह्याच्या निश्चिततेवर, कठीण बाजार परिस्थितीत किंवा नाइलाजाने विकण्यातील त्यांच्या मूल्य न्हासावर, ही मूल्ये प्रत्यक्ष वसूल करण्याच्या संभाव्यातेवर, पुनर्मूल्यांकन केल्यामुळे येणाऱ्या कर-जबाबदाऱ्या इत्यादींवर अवलंबून असते. ह्यासाठी, टियर-२ भांडवलात समावेश करण्यासाठी त्यांचे मूल्य ५५% सूट धरून समजणे योग्य ठरेल - म्हणजे, पुनर्मूल्यांकन राखीव निधीची ४५% रक्कमच टियर-२ भांडवलात समाविष्ट धरली जावी. असे राखीव निधी, ताळेबंदावर, पुनर्मूल्यांकन राखीव निधी म्हणून दाखविले जावेत.

६.३.३ सर्वसाधारण तरतुदी लॉस रिझर्व्ज

ह्यामध्ये, कोणत्याही ज्ञात संभाव्य तोट्यासाठी नसलेल्या किंवा एखाद्या अॅसेटच्या मूल्यात घट झाल्यास होणाऱ्या किंवा ज्ञात जबाबदारीबाबतच्या, बँकेच्या पुस्तकात आढणाऱ्या सर्वसाधारण तरतुदींसाठी कोणत्याही रकमेचा विचार करतेवेळी, ज्ञात असलेल्या सर्व तोट्यांसाठी आणि दिसू शकणाऱ्या संभाव्य तोट्यांसाठी पुरेशा तरतुदी केल्या गेल्या आहेत ह्याची खात्री करून घेतली जावी. उदाहरणार्थ - ह्या वर्गीकरणाखाली समाविष्ट करण्यासाठी, स्टँडर्ड अॅसेट्ससाठी सर्वसाधारण तरतुद, एनपीएची विक्री करण्यावर अतिरिक्त तरतुद इत्यादींचा विचार करण्यात यावा. टियर-२ भांडवलात समाविष्ट करावयाच्या अशा तरतुदी एकूण जोखीम भार-अॅसेट्सच्या १.२५% करण्यास परवानगी आहे.

सूचना:- एकूण एनपीएजमधून निव्वळ मूल्य काढून, निव्वळ एनपीए काढण्यासाठी, बँकांद्वारे एनपीएसाठी विशिष्ट तरतुदींचा उपयोग केला जाऊ शकतो, आणि अशा तरतुदी टियर-२ भांडवलासाठी हिशेबात घेतल्या जात नाहीत. वाईट/बुडीत कर्जासाठी, अतिरिक्त सर्वसाधारण

तरतुदी (तरत्या तरतुदी), म्हणजे, विशिष्ट कर्जे अधिक बुडित होतील ह्यासाठी (एनपीए) राखून न ठेवलेल्या तरतुदी, एकूण एनपीएचे निव्वळ मूल्य काढण्यासाठी किंवा टियर-२ भांडवलात समावेश करण्यासाठी वापरता येतील परंतु दोन्हीही करण्यासाठी वापरता येणार नाहीत.

६.३.४ गुंतवणुकीतील चढउतारांसाठी राखीव निधी

बँकेच्या गुंतवणुकीतील चढउतारांसाठी असलेल्या राखीव निधीमध्ये असलेली शिल्लक (असल्यास)

६.३.५ हायब्रिड कर्ज भांडवल संलेख

ह्या वर्गात अनेक भांडवली संलेख असून त्यात इक्विटीचे काही गुणविशेष व कर्जाचे विशिष्ट गुणविशेष असतात. ह्या प्रत्येकमध्ये असे एक विशिष्ट लक्षण असते व त्यामुळे ते भांडवल म्हणून मात्र ठरत नाही. जेथे अशा संलेखांचा, विशेषतः, तरलता येऊ न देता, सातत्याने तोटा न होऊ देता, इक्विटीशी सारखेपणा असतो, तेथे त्यांचा समावेश टियर-२ भांडवलात करता येईल. हे संलेख पुढिलप्रमाणे आहेत:-

१) टियर २ प्रिफरन्स शेअर्स

जोडपत्र ३ मधील विद्यमान सूचनांचे पालन केले गेले असल्यास, प्राथमिक (नागरी) सहकारी बँकांना, परपेचुअल क्युम्युलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स (पीसीपीएस), रिडीमेबल नॉन क्युम्युलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स (आरएनसीपीएस), आणि रिडीमेबल क्युम्युलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स (आरसीपीएस) द्यावयाची परवानगी आहे.

२) दीर्घ मुदतीच्या ठेवी (एलटीडी), निम्नस्तरीय टियर २ भांडवल समजल्या जातील.

६.३.६ सबॉर्डिनेटेड डेट्स (गौण कर्जे)

टियर २ भांडवलात समावेश होण्यासाठी, तो संलेख, संपूर्ण भरणा झालेला, अप्रतिभूतित, इतर कर्जदारांच्या दाव्यांच्या तुलनेत दुय्यम (सबॉर्डिनेटेड) असलेला, निर्बंधक कलमांपासून मुक्त असलेला, आणि धारकाने पुढाकार घेतल्याने किंवा बँकेच्या पर्यवेक्षकीय प्राधिकरणाच्या अनुमतीशिवाय विमोचनीय नसावा. त्यांना बहुशः एक निश्चित अशी परिपक्वता असते. आणि जसजशी परिपक्वता जवळ येत जाईल त्यानुसार, टियर २ भांडवलात त्यांचा समावेश करण्यासाठी त्यावर वर्धमान डिस्काउंट दिला जावा. ५ वर्षांपेक्षा कमी परिपक्वता असलेल्या किंवा उर्वरित परिपक्वता १ वर्षांची असलेल्या संलेखांचा टियर २ भांडवलाचा एक भाग म्हणून समावेश केला जाऊ नये. सबॉर्डिनेटेड कर्ज संलेख, टियर १ भांडवलाच्या ५०% पर्यंतच सीमित असतील.

इतर अटी

१) पीएनसीपीएस, टियर १ भांडवलाच्या २०% पेक्षा अधिक असू नये (पीएनसीपीएस वगळून)

२) दीर्घ मुदतीची ठेव हे निम्न टियर २ भांडवल असल्याने, ते टियर १ भांडवलाच्या ५०% पेक्षा अधिक असू नये आणि एकूण टियर २ भांडवल, टियर -१ पेक्षा अधिक असू नये.

३) दीर्घ मुदतीचे भांडवल सोडून, वर निर्देश केलेले टियर २ भांडवलाच्या सर्व घटकांना उच्चस्तरीय टियर २ भांडवल समजले जावे.

४) येथे नोंद घेतली जावी की, मानकांचे (नॉर्म्स) पालन करण्याबाबत, टियर २ च्या घटकांची बेरीज, टियर १ च्या घटकांच्या बेरजेच्या जास्तीत जास्त १००% एवढी सीमित असेल. बँकांना, त्यांचे टियर १ भांडवल उभे करण्यास वेळ देण्यासाठी, विहित ९% पेक्षा कमी सीआरएआर असलेल्या बँकांना मार्च ३१, २०१३ पर्यंत हे निर्बंध रोखून ठेवण्यात आले आहेत. दुसऱ्या शब्दात, बँके जवळ टियर १ भांडवल नसले तरीही, कॅपिटल अॅडेक्वसीसाठी, टियर २ भांडवल हा भांडवली निधी समजला जाईल. तथापि, ह्या कालावधीत, कॅपिटल अॅडेक्वसीच्या आवश्यकतांसाठी केवळ निम्न टियर २ भांडवल विहित सीआरएआरच्या ५०% एवढे सीमित असेल आणि टियर २ भांडवलासंबंधीचा वर्धमान डिस्काउंट लागू होईल.

७) बाजार जोखमीसाठी भांडवल

बँकिंग पर्यवेक्षणावरील बेसेल समितीने (बीसीबीएस), बाजार जोखमी अंतर्भूत करण्यासाठी १९९६ मध्ये कॅपिटल अॅकॉर्डमध्ये सुधारणा सुचविली होती. त्यामध्ये, बाजार जोखमीसाठी स्पष्ट असा भांडवली चार्ज उपलब्ध करण्याबाबत सर्वसमावेशक अशी मार्गदर्शक तत्वे आहेत. बाजार जोखीमची व्याख्या म्हणजे, बाजार मूल्यामधील चढ उतारांमुळे, ताळेबंदामधील व ताळेबंदाबाहेरील तोट्यांसंबंधीची जोखीम/धोका. भांडवली चार्ज देण्यासाठी बाजार जोखमीची स्थिती खालीलप्रमाणे आहे:-

- व्याजदर संबंधीचे संलेख व ट्रेडिंग बुकामधील इक्विटी ह्यासंबंधीच्या जोखमी/धोके
- संपूर्ण बँकेमधील (बँकिंग व ट्रेडिंग बुके दोन्हीही) विदेशी मुद्रा जोखीम (मूल्यवान धातूमधील ओपन पोजिशन धरून).

७.२ बाजार जोखमीसाठी भांडवली आवश्यकता विहित करण्याचे प्रथम पाउल म्हणून, गुंतवणुकीवर २.५ टक्के एवढा अतिरिक्त भार लावण्यास युसीबीना सांगण्यात आले होते. तथापि येथे नोंद घेतली जावी की, जोडपत्रात विहित केलेल्या जोखीम भारामध्ये अतिरिक्त जोखीमभार समाविष्ट करण्यात आले आहेत. आणि बँकांना त्यासाठी वेगळी तरतुद करण्याची आवश्यकता नाही.

८) भांडवली निधी वाढविण्यासाठी

८.१ सर्व युसीबीना, त्यांचे भांडवली निधी अधिक बळकर करून विहित सीआरएआर मिळविणे आवश्यक आहे. त्यांनी भांडवली निधीच्या स्तराचे विहित स्तराबरोबर तुलनात्मक पुनरावलोकन करून, त्या बाबतचे आवश्यक गुणोत्तर मिळविले नसल्यास ते मिळविण्यासाठी डावपेच आरवले पाहिजेत.

८.२ भांडवली निधी वाढविण्यासाठी संलेख

प्राथमिक (नागरी) सहकारी बँकांद्वारे भांडवल उभे करण्याबाबत प्रश्नांची तपासणी करण्यासाठी स्थापन केलेल्या कार्यकारी गटाच्या शिफारशीच्या आधारे, पुढील वित्तीय संलेख देण्यासाठी बँकांना परवानगी आहे:-

अ) प्रिफरन्स शेअर्स पुढील प्रकारचे असू शकतात:-

- १) परपेचुअल नॉन-क्युमुलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स (पीएनसीपीएस)
- २) परपेचुअल क्युमुलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स (पीसीपीएस)
- ३) रिडीमेबल नॉन क्युमुलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स (आरएनसीपीएस)
- ४) रिडीमेबल क्युमुलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स (आरसीपीएस)

ह्याबाबतची सविस्तार मार्गदर्शक तत्वे जोडपत्र ३ मध्ये दिलेली आहेत. परपेचुअल नॉन-क्युमुलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स (पीएनसीपीएस) हे टियर १ भांडवल म्हणून समजले जाण्यास पात्र असले तरी परपेचुअल क्युमुलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स (पीसीपीएस), रिडीमेबल नॉन क्युमुलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स (आरएनसीपीएस), आणि रिडीमेबल क्युमुलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स (आरसीपीएस) हे मात्र टियर २ भांडवल म्हणून समजले जाण्यास पात्र आहेत. तथापि युसीबीना, इतर युसीबीचे प्रिफरन्स शेअर्स घेण्यास परवानगी नाही.

ब) दीर्घ मुदतीच्या ठेवी

किमान ५ वर्षांपेक्षा कमी काल असलेल्या मुदत ठेवी उभ्या करण्यासाठी युसीबीना परवानगी दिली जाऊ शकते व ह्या ठेवी टियर २ भांडवल म्हणून समजले जाण्यास पात्र असतील. ह्याबाबतची सविस्तार मार्गदर्शक तत्वे जोडपत्र ४ मध्ये दिलेली आहेत.

प्राथमिक नागरी सहकारी बँका, ज्यांच्याखाली पंजीकृत झाल्या आहेत, त्या सहकारी सोसायट्या अधिनियमाच्या उपनियम/तरतुदींचे पालन करून, संबंधित रजिस्ट्रार ऑफ को ऑपरेटिव सोसायटीज/सेंट्रल रजिस्ट्रार ऑफ कोऑपरेटिव सोसायटीज (लागू असेल त्याप्रमाणे) आणि रिझर्व बँक ह्यांच्या मंजूरीने प्रिफरन्स शेअर्स व दीर्घ मुदतीच्या ठेवी देऊ शकतात. आवश्यक असेल तेथे, बहु-राज्यीय सहकारी सोसायट्या अधिनियम/सहकारी सोसायट्या अधिनियम/नियम ह्यामध्ये आवश्यक त्या सुधारणा करण्याबाबत केंद्र/राज्य सरकारांना विनंती करण्यात आली आहे.

९) रिटर्न्स (अहवाल)

बँकांनी संबंधित प्रादेशिक कार्यालयांकडे पुढील बाबींचा नोर्देश करणारे वार्षिक अहवाल पाठवावेत--१) भांडवली निधी २) ऑफ-बॅलन्स शीट/नॉन-फंडेड एक्स्पोजर्सचे रूपांतरण ३) रिस्क वेटेड ॲसेट्सबाबत आकडेमोड ४) भांडवली निधी आणि रिस्क ॲसेट रेशो काढण्याबाबतची आकडेमोड. ह्या अहवालांवर, रिझर्व बँकडे पाठवावयाच्या अनिवार्य अहवालावर सही करण्यास प्राधिकृत असलेल्या दोन अधिकाऱ्यांच्या सहा असाव्यात.

प्रुडेन्शियल नॉर्म्स - सीआरएआर काढण्यासाठी जोखीम-भार (परिच्छेद ५.४ अनुसार)	
१. देशांतर्गत व्यवहार	
अ) फंडेड रिस्क असेट्स	
असेटच्या बाबी	जोखीमभार
१. शिल्लक	
१) (विदेशी मुद्रेतील नोटांसह) आरबीआयकडे शिल्लक असलेली रोख रक्कम	०
२) युसीबीज् मधील चालु खात्यातील शिल्लक	२०
३) इतर बँकांच्या चालु खात्यांमधील शिल्लक	२०
२) गुंतवणुकी	
१) सरकारी प्रतिभूतीमधील गुंतवणुक	२.५
२) केंद्र/राज्य सरकारांनी हमी देलेल्या इतर मंजुरीप्राप्त प्रतिभूतीमधील गुंतवणुक	२.५
३) व्याज प्रदान आणि मुदलाची परतफेड ह्याबाबत केंद्र सरकारने हमी दिलेल्या इतर प्रतिभूतीमधील गुंतवणुक. (ह्यात इंदिरा/किसान विकासपत्रांमधील गुंतवणुक व केंद्र/राज्य सरकारांनी व्याजप्रदान व मुदलाची परतफेड ह्यासाठी हमी दिली आहे अशी गुंतवणुक समाविष्ट आहे).	२.५
४) व्याजप्रदान व मुदलाची परतफेड ह्याबाबत राज्य सरकारने हमी दिली आहे अशा प्रतिभूतीमधील गुंतवणुक.	२.५
सूचना: व्याजप्रदान व मुदलाची परतफेड ह्याबाबत राज्य सरकारने हमी दिली आहे, व जी अकार्यकारी गुंतवणुक झाली आहे, अशा प्रतिभूतीमधील गुंतवणुकींना १०२.५ टक्के एवढा जोखीमभार लागू होईल (मार्च ३१, २००६ पासून)	
५) केंद्र/राज्य सरकारने, व्याजप्रदान व मुदलाची परतफेड ह्याबाबत हमी दिली आहे अशा इतर मंजुरीप्राप्त प्रतिभूतीमधील गुंतवणुक	२२.५

५) मंजूरी प्राप्त बाजार कर्ज कार्यक्रमाचा एक भाग नसलेली, सरकारी उपक्रमांच्या सरकारने मंजूरी दिलेल्या प्रतिभूतीमधील गुंतवणुक	२२.५
६) (अ) स्थिर ठेवी, ठेवींची प्रमाणपत्रे इत्यादीबाबत, वाणिज्य बँका, जिल्हा केंद्रीय सहकारी बँका आणि राज्य सहकारी बँकांवरील दावे. (ब) मुदत/स्थिर ठेवी इत्यादींसारखे, नागरी सहकारी बँकांवरील दावे.	२०
७) अखिल भारतीय सार्वजनिक वित्तीय संस्थांनी दिलेल्या बाँड्समधील गुंतवणुक.	१०२.५
८) सार्वजनिक वित्तीय संस्थांनी त्यांच्या टियर २ भांडवलासाठी दिलेल्या बाँड्समधील गुंतवणुक.	१०२.५
९) इतर सर्व गुंतवणुकी. सूचना- अमूर्त असेट्स व टियर १ भांडवलामधून वजा केलेला तोटा ह्यांना शून्य भार दिला जावा.	१०२.५
१०) “डब्ल्यु आय” प्रतिभूतिमधील ऑफ बॅलन्सशीट (निव्वळ) स्क्रिप-निहाय स्थिती	२.५
३ कर्जे व अग्रिमराशी	
१) खरेदी केलेली व डिसकाउंट केलेली बिले ह्यासह कर्जे व अग्रिम राशी आणि भारत सरकारने हमी दिलेल्या इतर कर्ज सुविधा	०
२) राज्य सरकारने हमी दिलेली कर्जे.	०
३) अकार्यकारी झालेली (३१.०३.०६ पासून), राज्य सरकारने हमी दिलेली अग्रिमराशी	१००
४) भारतसरकारच्या सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रमांना दिलेली कर्जे	१००
५) रियल इस्टेट एक्सपोजर (जोखीम) अ) गहाणवट ठेवलेले व्यक्तिगत गृह कर्ज: ● रु ३०. लाख पर्यंत (एलटीव्ही रेशो * = किंवा < ७५%) ● रु ३० लाखांपेक्षा अधिक (एलटीव्ही रेशो = किंवा < ७५%) ● कर्ज रक्कम कितीही असल्यास (एलटीव्ही रेशो = किंवा < ७५%) ब) व्यापारासाठी रियल इस्टेट क) सहकारी/गृह सोसायट्यांचा गट व गृहमंडळ आणि अन्य कोणत्याही कामासाठी	५० ७५ १०० १०० १
* एल टीव्ही रेशो म्हणजे, त्या खात्यामधील एकूण येणे असलेल्या रकमांची टक्केवारी (उदा- “मुदल + उपवर्जित व्याज + त्या कर्जाबाबतचे इतर आकार”) ही अंशामध्ये, आणि बँकेकडे गहाण ठेवलेल्या रहिवासी मालमत्तेचे वसुली होण्याजोगे मूल्य छेदान ठेवून मिळालेले गुणोत्तर	

६) फुटकळ कर्जे व अग्रिम राशी	
अ) वैयक्तिक कर्जासह ग्राहकाला दिलेले कर्ज -----	१२५
ब) सोने चांदीच्या दागिन्यांवर रु १ लाखपर्यंत दिलेले कर्ज -----	५०
क) शैक्षणिक कर्जासह इतर सर्व कर्जे व अग्रिमराशी -----	१००
ड) शेअर्स/डिबेंचर्सच्या प्राथमिक/गहाणवट प्रतिभूतीविरुद्ध दिलेली कर्जे -----	१२७.५
७) लीजड असेट्स	
अ) हायर-परचेस/लीजिंग व्यवहारात असलेल्या व आता असेट फायनान्स कंपनीज् असे वर्गीकरण केलेल्या एनबीएफसीना पात्र अशा कार्यकृतींसाठी दिलेली कर्जे व अग्रिमराशी	१००
ब) हायर-परचेस/लीजिंग व्यवहारातील, ठेवी न स्वीकारणाऱ्या सिस्टमॅटिकली इंपॉर्टंट अब्कीय वित्तकंपन्यांना (एनबीएफसी-एनडी-एसआय) पात्र अशा कार्यकृतींसाठी दिलेली कर्जे व अग्रिमराशी.	१२५
८) डीआयसीजीसी/ईसीजीसी खाली दिलेल्या अग्रिमराशी-----	५०
सूचना:- ५०% हा जोखीमभार हमी दिलेल्या रकमेपुरताच सीमित असावा- खात्यामधील येणे असलेल्या सर्व रकमेवर नसावा. दुसऱ्या शब्दात, हमी दिलेल्या रकमेच्या वर/अतिरिक्त येणे रकमेवर १००% जोखीमभार लागू होईल.	
९) जेथे पुरेसे मार्जिन उपलब्ध आहे तेथील मुदत ठेवी, जीवन विमा पॉलिसी, एनएससीज्, आयव्हीपी व केव्हीपी ह्याबाबतच्या अग्रिमराशी.	०
१०) सुपर-अॅन्युएशन लाभांखाली, बँक कर्मचाऱ्यांना दिलेली व फ्लॅट/घर गहाण ठेवून दिलेली कर्जे	२०
सूचना:- जोखीमभार, ठरविण्यासाठी, एखाद्या कर्जदाराची एकूण फंडेड व नॉन फंडेड जोखीम काढताना, बँका त्या कर्जदाराच्या येणे असलेल्या जोखमीविरुद्ध “नेट-ऑफ” करू शकतात.	
अ) रोख मार्जिन किंवा ठेवीच्या गहाणवटीवर दिलेल्या अग्रिम राशी	
ब) कर्जदाराच्या चालु किंवा अन्य खात्यामधील विशिष्ट उद्देशासाठी न ठेवलेल्या व कोणतेही लिएन नसलेल्या जमा शिल्लकी	
क) घसारा किंवा बुडित कर्जासाठी तरतुदी केल्या गेल्या आहेत अशा कोणत्याही अॅसेट्स संबंधाने	
ड) डीआयसीजीसी/ईसीजीसी ह्यांच्याकडून आलेले व वेगळ्या खात्यात घातलेले व संबंधित खात्यामधील थकित बाकी विरुद्ध त्यांची तडजोड न होऊ शकल्याने प्रलंबित असलेले दावे.	
४) इतर अॅसेट्स	
१) इमारत/जागा, फर्निचर व फिक्सचर्स	१००
२) इतर अॅसेट्स	
१) सरकारी प्रतिभूतीवरील येणे असलेले व्याज	०
२) आरबीआयकडे ठेवलेल्या सीआरआर शिल्लकीवरील उपवर्जित व्याज	०
३) कर्मचाऱ्यांना दिलेल्या कर्जावरील येणे असलेले व्याज	२०
४) बँकांकडून येणे असलेले व्याज	२०
५) इतर सर्व अॅसेट्स	१००

५ खुल्या स्थितीवरील बाजार-जोखीम	
१) विदेशी मुद्रेच्या खुल्या स्थितीवरील बाजार जोखीम (प्राधिकृत डीलर्सनाच लागु)	१००
२) सोन्याच्या खुल्या स्थितीवरील बाजार जोखीम	१००

ब) ताळेबंदाबाहेरील (ऑफ बॅलन्स शीट) बाबी

ताळेबंदाबाहेरील बाबींना असलेली क्रेडिट रिस्क एक्सपोजर काढण्यासाठी, प्रथम खालील कोष्टकात दिलेल्या “ऋण रुपांतर घटकाने”, ताळेबंदाबाहेरील प्रत्येक बाबीच्या दर्शनी मूल्याला गुणले जाते. ह्याला त्यानंतर, संबंधित काउंटर पार्टीला खाली दिलेल्या भाराने पुनश्च गुणले जाते.

अनुक्रमणिका	संलेख	ऋण रुपांतर घटक (%)
१	डायरेक्ट क्रेडिट सबस्टिट्युट्स. उदा. कर्ज असल्याबाबतच्या (इनडेडेडनेस) सर्वसाधारण हमी. (कर्ज व प्रतिभूतीसाठी वित्तीय हमीचे काम करणाऱ्या स्टँड एलसीसह) आणि स्वीकारलेले (अॅक्सेप्टन्सेस) संलेख (कॅरेक्टर ऑफ अॅक्सेप्टन्स असलेल्या एंडॉर्समेंट सह)	१००
२	विशिष्ट व्यवहार-संबंधित आकस्मिक बाबी (उदा. विशिष्ट व्यवहारांशी संबंधित हमी व स्टँडबाय एलसीज्)	५०
३	लघुमुदतीच्या स्व-निर्धारणक्षम (सेल्फ लिक्विडेटिंग) व्यापार-संबंधित आकस्मिक बाबी (उदा. अंडरलायिंग शिपमेंट्स द्वारा गहाणवट ठेवलेल्या कर्जाची कागदपत्रे (डॉक्युमेंटरी क्रेडिट्स))	२०
४	विक्री व पुनर्खरेदीचे करारनामे आणि जेथे कर्ज जोखीम बँकेवरच येते अशी रिकोर्ससह केलेली अॅसेट्सची विक्री	१००
५	फॉरवर्ड अॅसेट खरेदी, फॉरवर्ड डिपॉझिट, आणि अंशतः प्रदान केलेले शॅम्स व प्रतिभूती, जेथे काही ड्रॉ डाउन बरोबर दायित्व दर्शविले जाते.	१००
६	नोट इश्युईंग सुविधा आणि फिरत्या अंडर-रायटिंग सुविधा	५०
७	इतर दायित्वे (उदा. फॉर्मल स्टँडबाय सुविधा व क्रेडिट लाईन्स) जी एक वर्षापेक्षा अधिक मूळ परिपक्वता असलेली आहेत.	५०
८	मूळ परिपक्वता एक वर्षाची असलेली अशा प्रकारची किंवा कोणत्याही वेळी विना अट रद करता येण्यासारखी दायित्वे	०
९	१) इतर बँकांच्या प्रति-हमीविरुद्ध बँकांनी दिलेल्या हमी	२०

	२) बँकांनी स्वीकारलेल्या बिलांच्या कागदपत्राचे बँकांद्वारे रिडिस्काउंटिंग. बँकांनी डिस्काउंट केलेली व इतर बँकेने स्वीकारलेली बिले बँकेवरील फंडेड क्लेम समजल्या जाईल.	२०
	सूचना:- अशा बाबतीत बँकांचे पूर्ण समाधान झालेले असावे की प्रत्यक्षात ते रिस्क एक्सपोजर दुसऱ्या बँकेवरच आहे. एलंसीखाली खरेदी केलेली/डिस्काउंट केलेली/निगोशिएट केलेली बिले (जेथे लाभार्थीला केलेले प्रदान हे “अंडर रिझर्व” खाली केले जात नाही) ही एलसी देणाऱ्या बँकेवरील जोखीम समजली जाईल- कर्जदारावरील नव्हे. कॅपिटल अडेक्वसीसाठी, वर दिलेल्या सर्व स्वच्छ निगोशिएन्सना, आंतर बँकीय जोखमींना लागू असलेले जोखीमभार लावले जातील. “अंडर रिझर्व” असलेल्या निगोशिएन्स बाबत, ही जोखीम कर्जदारावर असल्याचे समजले जाईल व त्यानुसार जोखीमभार लावला जाईल.	
१०	पुढील प्रमाणे असलेले मूळ परिपक्वता असलेले विदेशी मुद्रेचे, येणे असलेले एकूण करार - १४ कॅलेंडर दिवसांपेक्षा कमी असलेले----- १४ दिवसांपेक्षा अधिक पण एक वर्षापेक्षा कमी----- अतिरिक्त प्रत्येक वर्ष किंवा त्यांच्या भागासाठी-----	० २ ३
	सूचना: जोखमीभार ठरविण्यासाठी, एखाद्या कर्जदाराचे एकूण फंडेड व नॉनफंडेड एक्सपोजर काढताना, बँका, खास विशिष्ट उद्देशासाठी न ठेवलेल्या व कोणत्याही लिएन पासून मुक्त असलेल्या चालु किंवा इतर खात्यामधील जमा असलेल्या शिल्लकेविरुद्ध, त्या कर्जदाराच्या एकूण येणे रकमेबाबतच्या जोखमीचे “नेट ऑफ” करू शकतात. वर दिल्याप्रमाणे रुपांतरण घटक लागू केल्यानंतर, अशा तडजोड केलेल्या ताळेबंदाबाहेरील मूल्याला, संबंधित प्रतिपक्षाला लागू असणाऱ्या भाराने पुनः गुणावे.	

सूचना: सध्या प्राथमिक नागरी सहकारी बँका ताळेबंदाबाहेरील बहुतेक व्यवहार करू शकणार नाहीत. तथापि, त्यांची विस्तार क्षमता पाहता, ताळेबंदाबाहेरील निरनिराळ्या बाबींसमोर जोखीमभार दाखविण्यात आले आहेत व कदाचित हे व्यवहार प्राथमिक नागरी सहकारी बँका भविष्यात करू शकतील.

- २) बँकांच्या विदेशातील व्यवहारांबाबत अतिरिक्त जोखीमभार (फक्त प्राधिकृत डीलर्स साठी)
- १) विदेशी मुद्रा आणि व्याजदर संबंधित करार
- १) विदेशीमुद्रा करारांमध्ये पुढील गोष्टींचा समावेश आहे -
  - अ) (क्रॉस करन्सी) आंतर-मुद्रा व्याजदर- अदलाबदल (स्वॅप्स)
  - ब) फॉरवर्ड विदेशी मुद्रा करार

क) मुद्राबाबतचे भविष्यकाल

ड) अशाच प्रकारचे इतर करार

२) ताळेबंदाबाहेरील इतर बाबींप्रमाणेच, खाली दिल्यानुसार दोन टप्प्यांची आकडेमोड लागू होईल -

अ) पायरी-१-प्रत्येक संलेखाच्या राष्ट्रीय मुद्दल रकमेला (नॅशनल प्रिन्सिपल अमाउंट) खाली दिलेल्या रुपांतरण घटकाने गुणले जाते -

मूळ परिपक्वता	रुपांतरण घटक
एक वर्षापेक्षा कमी	२%
एक वर्ष आणि दोन वर्षापेक्षा कमी	५% (म्हणजे २% + ३%)
प्रत्येक अतिरिक्त वर्षासाठी	३%

ब) पायरी २: अशा प्रकारे मिळालेल्या मूल्याला, वरील १-अ मधील संबंधित प्रतिपक्षाला दिलेल्या जोखमी भाराने गुणले जाते.

२) व्याजदर करार

३) व्याजदर करारात पुढील गोष्टींचा समावेश होतो -

अ) एकमेव मुद्रा व्याजदर अदलाबदली

ब) पायाभूत अदलाबदली (बेसिक स्वॅप्स)

क) फॉरवर्ड रेट अॅग्रीमेंट्स

ड) व्याजदर भविष्ये

इ) खरेदी केलेले व्याजदर पर्याय

फ) अशाच प्रकारचे इतर करार

४) ताळेबंदाबाहेरील इतर बाबींप्रमाणेच खाली दिल्यानुसार दोन टप्प्यांची आकडेमोड लागू होईल:

अ) पायरी-१-प्रत्येक संलेखाच्या राष्ट्रीय मुद्दल रकमेला खाली दिलेल्या टक्केवारीने गुणले जाते.

मूळ परिपक्वता	रुपांतरण घटक
एक वर्षापेक्षा कमी	०.५ %
एक वर्ष आणि दोन वर्षापेक्षा कमी	१.० %
प्रत्येक अतिरिक्त वर्षासाठी	१.० %

ब) पायरी २- अशा प्रकारे मिळालेल्या मूल्याला, वरील १-अ मधील संबंधित प्रतिपक्षाला दिलेल्या जोखीम भाराने गुणले जाईल.

सूचना - सध्या, बहुतेक प्राथमिक नागरी सहकारी बँका फोरेक्स व्यवहार करत नाहीत. तथापि, ज्यांना एडीचा परवाना दिला गेला आहे त्या बँका वर दिलेले व्यवहार करू शकतात. एखाद्या

विशिष्ट व्यवहाराबाबत जोखीमभार देण्यात अनिश्चितता आल्यास, त्यासाठी आरबीआयकडून स्पष्टीकरण घेण्यात यावे.

*****

जोडपत्र - २

(अहवालांसाठी नमुना)(प्रोफॉर्मा फॉर रिटर्न्स)
(परिच्छेद ९ अनुसार)

बँकेचे नाव:-

भांडवली निधी, रिस्क ॲसेट्स/

एक्सपोजर्स आणि रिस्क ॲसेट रेशोचे विवरणपत्र

१) भाग अ - भांडवली निधी व रिस्क ॲसेट रेशो

(रु.लाख)

१	भांडवली निधी
अ	टियर १ भांडवल घटक
	अ) भरणा झालेले भांडवल
	वजा: अमूर्त ॲसेट्स व तोटे
	निव्वळ भरणा भांडवल
	ब) राखीव व अतिरिक्त निधी
	१) वैधानिक/अनिवार्य राखीव निधी
	२) भांडवली राखीव निधी (खालील टीपापहा)
	३) इतर राखीव निधी
	४) नफा-तोटा खात्यामधील अतिरिक्त निधी*
	एकूण राखीव व अतिरिक्त निधी
	एकूण भांडवली निधी (अ+ब)
टीपा:-	ह्यात, ॲसेट्सची विक्री दर्शविणारे आणि वेगळ्या खात्यात ठेवलेले भांडवली राखीव निधी समाविष्ट असतील.
	पुनर्मूल्यांकन राखीव निधी, कर्जांच्या तोट्याबाबत आणि इतर ॲसेट्सच्या तोट्याबाबत केलेल्या खास तरतुदी व सर्वसाधारण/तरत्या तरतुदी किंवा कोणत्याही ॲसेट्सच्या मूल्यामधील न्हास ह्यांना टियर-१ भांडवली निधी समजले जाणार नाही.

* पीएडएल खात्यात अतिरिक्तता (अॅलोकेट न केलेली व एजीएमद्वारा अद्याप मंजुर न झालेली) आल्यास पुढील गोष्टी गृहीत धराव्यात-
 अ) चालु वर्षाची अतिरिक्त रक्कम, बीओडीने शिफारस केल्यानुसार, निरनिराळ्या राखीव निधी/निधींमध्ये दाखवून व्यापारात ठेवण्यासाठी काढली जावी.
 ब) जेथे बीओडीने ह्या अतिरिक्त रकमेचे वाटप ठरविले नसेल तेथे, गेल्या ३ वर्षांच्या सरासरीने ती काढण्यात यावी.

ब	टियर - २ भांडवल घटक
१	अप्रकटिकृत राखीव निधी
२	पुनर्मूल्यांकन राखीव निधी
३	सर्वसाधारण तरतुदी व तोट्यांसाठी राखीव निधी #
४	गुंतवणुकीतील चढ उतारांसाठी राखीव निधी/निधी (फंड)
५	हायब्रिड कर्ज भांडवल संलेख
६	दुय्यमीकृत (सबॉर्डिनेटेड) कर्जे
	एकूण
	(अ+ब) ची बेरीज

# ह्यात स्टँडर्ड अॅसेट्सवरील सर्वसाधारण तरतुद समाविष्ट आहे (निर्बंध लागू)	
२	रिस्क अॅसेट्स
अ	फंडेड रिस्क अॅसेट्सचे, म्हणजे, ताळेबंदावरील बाबींचे, तडजोड केलेले मूल्य (भाग 'ब' बरोबर पडताळण्यासाठी)
ब	नॉन फंडेड व ताळेबंदाबाहेरील बाबींचे तडजोड केलेले मूल्य (भाग 'क' बरोबर पडताळण्यासाठी)
क	एकूण-जोखीम भारित अॅसेट्स (अ+ब)
३	भांडवली निधीचे जोखीम भारित अॅसेट्सशी टक्केवारी १/१९४१००

२. भाग ब - भारत असेट्स, म्हणजे ताळेबंदावरील बाबी

	पुस्तकी मूल्य	जोखीम भार	जोखीमीशी तडजोड केलेले मूल्य
१	२	५	६
(१) रोकड व बँकेतील शिल्लक			
अ) प्रत्यक्षातील रोकड (विदेशी मुद्रातील नोटांसह)			
ब) भारतातील बँकांमधील शिल्लक			
१) आरबीआयमधील शिल्लक			
२) बँकांमधील शिल्लक			
१. चालु खाते (भारतात व भारताबाहेरील)			
२. इतर खाती (भारतात व भारताबाहेरील)			
३. इतर प्राथमिक नागरी सहकारी बँकांमधील चालु खात्यातील शिल्लक			
(२) मनी अँट कॉल अँड शॉर्ट नोटिस			
(३) गुंतवणुकी			
अ) सरकारी व इतर परवानगीप्राप्त प्रतिभूती			
ब) इतर (ठेवलेल्या घसान्याचे निव्वळ मूल्य)			
(४) अग्रिम राशी **			
कर्जे व अग्रिम राशी, खरेदी केलेली व डिस्काउंट केलेली बिले व अन्य कर्जसुविधा			
अ) भारत सरकारने हमी दिलेला दावा/हक्क			
ब) राज्य सरकारने हमी दिलेला दावा/हक्क			
क) भारत सरकारच्या सार्वजनिक उपक्रमांवरील दावे			
ड) राज्य सरकारच्या पीएसयुवरील दावे			

इ) इतर			
<p>सूचना:- १) केवळ ठेवीच्या स्वरूपातील रोख मार्जिन ठेवल्या गेलेल्या अग्रिम राशींसाठी व वाईट व शंकास्पद कर्जा बाबत घसान्याची तरतुदी केली आहे अशा अॅसेट्सबाबतच नेटिंग केले जावे.</p> <p>२) सबसिडिअरीज्, अमूर्त अॅसेट्स आणि टियर १ भांडवलातून वजा केलेल्या तोटे ह्यांना शून्य भार दिला जावा.</p>			
(५) जागा/इमारत (ठेवलेल्या घसान्याचे निव्वळ मूल्य)			
(६) फर्निचर व फिक्सचर्स			
(७) इतर अॅसेट्स (ब्रँच अॅडजस्टमेंट्स, बँकिंग अॅसेट्स इत्यादीसह)			
<p>* सरकारी व इतर परवानगीप्राप्त प्रतिभूतीमधील गुंतवणुकीच्या घसान्यासाठी तरतुद केली असल्यास ती तळटीप देऊन निर्देशित करावी.</p> <p>** वाईट व शंकास्पद कर्जासाठी व स्टँडर्ड अॅसेट्ससाठी सर्वसाधारण किंवा विशिष्ट अशी तरतुद ठेवली असल्यास त्याबाबत तळटीप द्यावी.</p>			

३. भाग ३ - भारित नॉनफंडेड एक्सपोजर्स/ताळेबंदाबाहेरील बाबी.
ताळेबंदाबाहेरील प्रत्येक बाब, खाली दिलेल्या नमुन्यात सादर करावी

बाबीचा प्रकार	पुस्तकी मूल्य	रुपांतर घटक	सममूल्य मूल्य	जोखीमभार	तडजोड केलेले मूल्य

टीप:- केवळ रोख मार्जिन किंवा ठेवी गहाणवट ठेवून दिलेल्या आणि वाईट व शंकास्पद कर्जाबाबतच्या घसान्यासाठी तरतुद केलेल्या अॅसेट्ससाठी दिलेल्या अग्रिमराशी नेटिंग केले जावे.

प्रिफरन्स शेअर्स देण्यासाठी प्राथमिक (नागरी) सहकारी बँकांसाठी मार्गदर्शक तत्वे

अ. परपेचुअल नॉन-क्युमुलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स(पीएनसीपीएस)

युसीबीज्, संबंधित रजिस्ट्रार/सेंट्रल रजिस्ट्रार ऑफ कोऑपरेटिव सोसायटीज् (आरसीएस/सीआरसीएस) ह्यांनी रिझर्व बँकेशी केलेल्या सल्लामसलतीनुसार दिलेल्या पूर्वपरवानगी, परपेचुअल नॉन क्युमुलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स (पीएनसीपीएस) देऊ शकतात. पीएनसीपीएस हे दर्शनी मूल्यावर दिले जावेत. पुढील अटी व शर्तीची पूर्तता केली गेली असलेल्या पीएनसीपीएसमधून उभारलेल्या रक्कमा टियर १ भांडवल म्हणून समजल्या जाण्यास पात्र असतील.

२. देण्याच्या अटी

२.१ मर्यादा

पीएनसीपीएसच्या थकबाकीची रक्कम ही टियर १ भांडवलात समावेश करण्यास पात्र आहे आणि ती कोणत्याही वेळी, पीएनसीपीएस वगळून एकूण टियर १ भांडवलाच्या २०% पेक्षा अधिक असू नये. वरील मर्यादा ही, गुडविल व इतर अमूर्त असेट्स वजा केल्यानंतरच्या, परंतु गुंतवणुकी वजा करण्यापूर्वीच्या टियर १ भांडवलाच्या रकमेवर आधारित असेल.

२.२ रक्कम

पीएनसीपीएस उभारण्याची रक्कम, त्या-त्या बँकांच्या संचालक मंडळाने ठरवावयाची आहे.

२.३ परिपक्वता

हे पीएनसीपीएस निरंतर (परपेचुअल) असतील.

२.४ पर्याय

- १) पीएनसीपीएस, “पुट ऑप्शन” किंवा “स्टेप अप ऑप्शन” सह दिले जाणार नाहीत.
- २) तथापि, बँका, एखाद्या विशिष्ट तारखेस, पुढील अटींवर कॉल ऑप्शनसह पीएनसीपीएस देऊ शकतात:-
  - अ) तो संलेख किमान दहा वर्षे चालला असल्यानंतरच त्या संलेखावर कॉल ऑप्शन देण्यास परवानगी आहे.
  - ब) केवळ भारतीय रिझर्व बँकेच्या (नागरी बँका विभाग) पूर्व परवानगीनेच कॉल ऑप्शन देता येईल. असा कॉल ऑप्शन देण्याबाबत बँकांकडून मिळालेल्या प्रस्तावांचा विचार करतेवेळी, रिझर्व बँक, इतर बाबींबरोबर, तो कॉल ऑप्शन देतेवेळी व दिल्यानंतर अशा दोन्हीही वेळी असलेला त्या बँकेचा सीआरएआर विचारात घेईल.

२.५ ताळेबंदामधील वर्गीकरण

ह्या संलेखांचे वर्गीकरण 'भांडवल' म्हणून करण्यात येईल आणि ते ताळेबंदात वेगळे दाखविण्यात येईल.

२.६ लाभांश

गुंतवणुकदारांना देय असलेल्या लाभांशाचा दर हा एक स्थिर दर किंवा बाजारानुसार ठरविल्या गेलेल्या रुपी इंटररेस्ट बेंचमार्क दराशी संबंधित असा तरता दर असेल.

२.७ लाभांशाचे प्रदान

अ) देणारी (प्रचालक) बँक, चालु वर्षाच्या उत्पन्नाच्या अतिरिक्त व वाटप करण्याजोगी रक्कम उपलब्ध असल्यास आणि पुढील बाबी असल्यास लाभांश प्रदान करील-

१) त्या बँकेचा सीआरएआर, रिझर्व बँकेने विहित केलेल्या निमायक आवश्यक तो पेक्षा अधिक असल्यास

२) असे प्रदान केल्यामुळे, परिणामी, त्या बँकेचा कॅपिटल टु रिस्क वेटेड अॅसेट रेशो, (सीआरएआर) रिझर्व बँकेने विहित केलेल्या निमायक आवश्यक तो पेक्षा कमी होणार नसल्यास.

३) लाभांश देताना, चालु वर्षाचा ताळेबंद कोणतेही संचित तोटे दाखवत नसल्याची खात्री करून घेतल्यास.

ब) हा लाभांश संचयी (क्युमुलेटिव) नसेल, म्हणजे, पुरेसा नफा उपलब्ध असल्यास व सीआरएआरचा स्तर किमान विनियामक असल्यासही, एका वर्षातील चुकलेला लाभांश पुढील वर्षामध्ये दिला जाणार नाही. विहित दरापेक्षा कमी दराने लाभांश देला जाण्याचे प्रसंगी, पुरेसा नफा उपलब्ध असून व सीआरएआरचा स्तर किमान विनियामक स्तराएवढा असूनही, ही न दिलेली रक्कम भविष्यातील वर्षामध्ये दिली जाणार नाही.

क) लाभांश न दिल्या जाण्याच्या/वरील अ मधील स्थितीमुळे कमी दराने लाभांश दिल्या जाण्याच्या घटना, प्रचालक बँकांनी, नागरी बँका विभागाचे प्रभारी महाव्यवस्थापक, केंद्रीय कार्यालय, भारतीय रिझर्व बँक, मुंबई ह्यांना कळवाव्यात.

२.८ दाव्याचे अग्रक्रम

पीएनसीपीएसच्या गुंतवणुकदारांच्या दाव्यांना, इक्विटी शेअर्स मधील गुंतवणुकदारांच्या दाव्यांपेक्षा अग्रक्रम दिला जाईल व इतर सर्व धनको व ठेवीदारांच्या दाव्यांना दुय्यम स्थान दिले जाईल.

२.९ मतदानाचे हक्क

पीएनसीपीएसमधील गुंतवणुकदार कोणत्याही मतदान-हक्कांसाठी पात्र नसतील.

२.१० इतर अटी

अ) पीएनसीपीएस हे संपूर्ण भरणा झालेले, अप्रतिभूतित व कोणत्याही निर्बंधक कलमांशिवाय असावेत.

ब) पीएनसीपीएसचा दर्जा त्यांच्या प्रचालकांच्या मतानुसार असेल.

क) पीएनसीपीएस देण्याबाबत, अन्य विनियामक प्राधिकरणांनी वैधानिक ठरविलेल्या अटी व शर्तीचे बँकांनी पालन करावे. मात्र त्यामुळे ह्या मार्गदर्शक तत्वांमधील अटी व शर्तीचे उल्लंघन

होऊ नये. त्या संलेखाचा टियर १ भांडवलात समावेश करण्याबाबतच्या पात्रतेस दुजोरा मिळविण्यासाठी, वादाची कोणतीही घटना आरबीआयच्या नजरेस आणली जावी.

३. राखीव निधी आवश्यकतांचे पालन

अ) राखीव निधी आवश्यकता काढण्यासाठी, त्या इश्युसाठी गोळा केलेला आणि टियर १ प्रिफरन्स शेअर्स वाटपाचे निश्चितीकरण करण्यापूर्वी बँकेजवळ जमा असलेला निधी विचारात घ्यावा लागेल.

ब) तथापि, पीएनसीपीएसच्या इश्युमधून बँकेने उभा केलेला एकूण निधी हा, नक्त मागणी (नेट डिमांड) काढण्यासाठी दायित्व/जबाबदारी तसेच राखीवनिधी आवश्यकतांसाठी काल-दायित्व काढण्यासाठी समजला जाणार नाही व त्यामुळे त्याला सीआरआर/एसएलआर आवश्यकता लागू होणार नाहीत.

४. अहवाल पाठविण्याच्या आवश्यकता

पीएनसीपीएस देणाऱ्या बँकांनी, प्रभारी मुख्य महाव्यवस्थापक, नागरी बँका विभाग, भारतीय रिझर्व बँक मुंबई, ह्यांचेकडे, उभे केलेले भांडवल, वर विहित केल्याप्रमाणे त्या प्रचालनाबाबतच्या अटी व शर्ती व ऑफर डॉक्युमेंटची प्रत, हे कागदपत्र तो इश्यु पूर्ण झाल्यावर लगेच पाठविणे आवश्यक आहे.

५. युसीबीज्नी दिलेल्या परपेच्युअल नॉन क्युमुलेटीव प्रिफरन्स शेअर्समध्ये वाणिज्य बँकांनी केलेली गुंतवणुक

अ) वाणिज्य बँका, युसीबीज्नी दिलेल्या पीएनसीपीएसमध्ये, अनलिस्टेड सिक्युरिटीजमध्ये १०% सीलींग दरम्यान किंवा रिझर्व बँकेच्या डिपार्टमेंट ऑफ बँकिंग ऑपरेशन्स अँड डेव्हलपमेंट (डीबीओडी), सेंट्रल ऑफिस ह्यांनी विहित केल्यानुसार गुंतवणुक करू शकतात. मात्र ते पीएनसीपीएस रेटेड असले पाहिजेत.

ब) युसीबींनी दिलेल्या पीएनसीपीएसमधील गुंतवणुकींना, कॅपिटल अँडेक्विसीसाठी, डीबीओडीने विहित केलेले जोखीमभार लागू होतील.

६. टियर १ प्रिफरन्स शेअर्समध्ये गुंतवणुक/त्याविरुद्ध अग्रिम राशी देणे

युसीबींनी इतर बँकांच्या पीएनसीपीएसमध्ये गुंतवणुक करू नये. तसेच त्यांनी किंवा अन्य बँकांनी दिलेल्या पीएनसीपीएसच्या प्रतिभूतींवर अग्रिम राशीही देऊ नयेत.

७. शेअर लिकिंग नॉर्म्स

विद्यमान शेअर लिकिंग नॉर्म्सच्या अनुपालनासाठी, धारण केलेल्या पीएनसीपीएसना शेअर्स समजले जाते.

ब) परपेचुअल क्युम्युलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स (पीसीपीएस)/रिडीमेबल नॉन-क्युम्युलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स (आरएनसीपीएस)/रिडीमेबल क्युम्युलेटिव प्रिफरन्स शेअर्स.

१) प्रचालनाच्या अटी

युसीबीद्वारे वरील पीसीपीएस/आरएनसीपीएस/आरसीपीएस, संबंधित रजिस्ट्रार/सेंट्रल रजिस्ट्रार ऑफ कोऑपरेटिव सोसायटीज (आरसीएस/सीआरसीएस) ह्यांनी रिझर्व बँकेशी सल्लामसलत करून दिलेल्या परवानगीनुसार दिले जाऊ शकतात. ह्या तीनही संलेखांना एकत्रितपणे टियर २ प्रिफरन्स शेअर्स म्हणून संबोधिले जाईल. हे टियर २ प्रिफरन्स शेअर्स दर्शनी मूल्यावर दिले जावेत. पुढील अटी व शर्तीचे पालन करणाऱ्या टियर २ प्रिफरन्स शेअर्समधून उभी केलेली रक्कम, उपर टियर २ भांडावल म्हणून समजण्यास पात्र ठरेल.

२.१ संलेखांचे गुणविशेष

टियर २ प्रिफरन्स शेअर्स हे परपेचुअल (पीसीपीएस) किंवा दिनांकित (आरएनसीपीएस व आरसीपीएस) असे व किमान १५ वर्षांची स्थिर परिपक्वता असलेले संलेख असू शकतील.

२.२ मर्यादा

कोणत्याही वेळी, ह्या संलेखांच्या थकबाकीची व टियर २ भांडवलाच्या घटकांची रक्कम ही टियर १ भांडवलाच्या १००% पेक्षा अधिक नसावी. वरील मर्यादा, गुडविल व इतर अमूर्त असेट्स वजा केल्यावर, परंतु गुंतवणुकी वजा करण्यापूर्वी आलेल्या टियर १ भांडवलाच्या रकमेवर आधारित असेल.

२.३ रक्कम

उभी करावयाची रक्कम बँकांच्या संचालक मंडळाने ठरवावी.

२.४ पर्याय

- १) हे संलेख “पुट ऑप्शन” सह दिले जाणार नाहीत.
- २) तथापि, पुढील अटीचे काटेकोरपणे पालन केले गेल्यास, एखाद्या विशिष्ट तारखेचा कॉल ऑप्शन देऊन, बँका हे संलेख देऊ शकतात:-
  - अ) तो संलेख किमान दहा वर्षे चालू ठेवला असल्यानंतरच त्या संलेखावर कॉल ऑप्शन देण्यास परवानगी आहे.
  - ब) केवळ भारतीय रिझर्व बँकेच्या (नागरी बँका विभाग) पूर्व मंजूरीनेच असा कॉल ऑप्शन देता येईल. कॉल ऑप्शन देण्याबाबत बँकांकडून आलेल्या प्रस्तावांचा विचार करताना, रिझर्व बँक, इतर बाबींबरोबर, तो कॉल ऑप्शन देतेवेळी व कॉल ऑप्शन दिल्यानंतर असलेली बँकेची सीआरएआर स्थिती विचारात घेईल.

२.५ स्टेप-अप पर्याय

प्रचालक बँक, त्या संलेखाच्या संपूर्ण आयुष्यात एकदाच, कॉल ऑप्शनला जोडून, प्रचालनाच्या तारखेपासून दहा वर्षे उलटल्यावर, स्टेप अप पर्याय देऊ शकते. असा स्टेप-अप १०० बीपीएसपेक्षा अधिक नसावा. स्टेप-अपवर असलेल्या मर्यादा, प्रचालक बँकेला असलेल्या कर्जाच्या सर्वकष मूल्याला लागू होतात.

२.६ ताळेबंदातील वर्गीकरण

ह्या संलेखांचे वर्गीकरण “कर्जे” असे केले जाईल व ते ताळेबंदावर निराळे दाखविले जाईल.

२.७ कुपन

गुंतवणुकदारांना द्यावयाचे कुपन हे एखाद्या स्थिर दरावर किंवा बाजार निश्चित रुपी इंटरेस्ट बँचमार्क दराशी संबंधित अशा तरत्या दरावर दिले जाऊ शकते.

२.८ कुपनचे प्रदान

२.८.१ केवळ पुढील बाबींसंबंधातच कुपन-प्रदान करता येईल:

- त्या बँकेचा सीआरएआर हा रिझर्व बँकेने विहित केलेल्या किमान विनियामक आवश्यकतांपेक्षा अधिक असल्यास.
- अशा प्रदानामुळे, परिणामी, त्या बँकेचा सीआरएआर, विनियामक आवश्यकतांपेक्षा खाली येणार अथवा राहणार नसल्यास.
- त्या बँकेला निव्वळ/नक्त तोटा झाला नसावा. ह्यासाठी, निव्वळ तोट्याची व्याख्या म्हणजे (१) मागील आर्थिक वर्षाच्या अखेरीस असलेला संचयित तोटा किंवा (२) चालु आर्थिक वर्षात झालेला तोटा.
- पीसीपीएस व आरपीसीएसच्या बाबतीत, प्रदान न केलेले/अशतः प्रदान केलेले कुपन हे एक दायित्व समजले जाईल. देय असलेले व न दिले गेलेले व्याज हे नंतरच्या वर्षामध्ये देण्यास परवानगी दिली जाऊ शकते. मात्र त्या बँकेने वरील आवश्यकतांची पूर्तता केली असली पाहिजे.
- आरएनसीपीएसच्या बाबतीत, पुरेसा नफा उपलब्ध असूनही आणि सीआरएआरचा स्तर विनियामक किमान असला तरीही, डिफर्ड कुपनचे प्रदान भावी वर्षामध्ये करता येणार नाही. तथापि, पुरेसा नफा उपलब्ध असल्यास व सीआरएआरचा स्तर विनियामक किमान असल्यास, बँका, विहित दरापेक्षा कमी दराने कुपनचे प्रदान करू शकतात.

२.८.२ व्याज न दिल्याची/विहित दरापेक्षा कमी दराने व्याज दिल्याची सर्व प्रकरणे, देण्याच्या बँकांनी, प्रभारी मुख्य महाव्यवस्थापक, नागरी बँका विभाग, केंद्रीय कार्यालय, भारतीय रिझर्व बँक, मुंबई, ह्यांना कळवाव्यात.

२.९ अपर टियर २ मध्ये समाविष्ट असलेल्या रिडीमेबल प्रिफरन्स शेअर्सचे विमोचन/पुनर्प्रदान

ह्या संलेखांचे, परिपक्वतेनंतर करावयाचे विमोचन, इतर बाबींबरोबर पुढील अटीवर, केवळ रिझर्व बँकेच्या (नागरी बँका विभाग) पूर्व मंजूरीनेच करता येईल:

- अ) त्या बँकेचा सीआरएआर हा रिझर्व बँकेने विहित केलेल्या किमान विनियामक आवश्यकतांपेक्षा अधिक असल्यास.
- ब) अशा प्रदानामुळे, परिणामी, त्या बँकेचा सीआरएआर, विनियामक आवश्यकतांपेक्षा खाली येणार अथवा राहणार नसल्यास.

२.१० दाव्याचा अग्रक्रम

ह्या संलेखांमधील गुंतवणुकदारांच्या दाव्यांना, टियर १ भांडवलात समावेश करण्यास पात्र असलेल्या संलेखातील गुंतवणुकदारांच्या दाव्यांपेक्षा अग्रक्रम/प्राधान्य दिले जाईल. आणि निम्न टियर २ मधील धनकोंसह अन्य धनकोंच्या व ठेवीदारांच्या दाव्यांपेक्षा दुय्यम समजले जातील. उच्चतर टियर २ मध्ये समाविष्ट संलेखांच्या गुंतवणुकदारांमध्ये हे दावे एकमेकांसाठी समान स्तरांवर असतील.

२.११ मतदानाचे हक्क

टियर २ प्रिफरन्स शेअर्स मधील गुंतवणुकदार कोणत्याही मतदान हक्कासाठी पात्र नसतील.

२.१२ सीआरएआर काढण्यासाठी कर्जफेडीची तरतुद

टियर २ भांडवलात समावेश होण्यासाठी, रिडीमेबल प्रिफरन्स शेअर्सना, (क्युम्युलेटिव व नॉन क्युम्युलेटिव दोन्हीही) कॅपिटल अॅडेक्वसीसाठी, त्यांच्या कार्यकालमधील पाच वर्षांच्या कालात, त्यांचा परिपक्वताकाल जवळ येत असताना, खाली दिलेल्या कोष्टकानुसार डिसकाउंटला सामोरे जावे लागेल.

संलेखांची उर्वरित परिपक्वता	डिसकाउंटचा दर (%)
एक वर्षापेक्षा कमी	१००
एक वर्ष व अधिक पण दोन वर्षापेक्षा कमी	८०
दोन वर्ष व अधिक पण तीन वर्षापेक्षा कमी	६०
तीन वर्ष व अधिक पण चार वर्षापेक्षा कमी	४०
चार वर्ष व अधिक पण पाच वर्षापेक्षा कमी	२०

२.१३ इतर अटी

- अ) हे टियर २ प्रिफरन्स शेअर्स, संपूर्ण भरणा झालेले, अप्रतिभूतित व कोणत्याही निर्बंधात्मक कलमांशिवाय असवेत.
- ब) ह्या टियर २ प्रिफरन्स शेअर्सचे रेटिंग प्रचालकाच्या इच्छेनुसार करता येऊ शकते.
- क) टियर २ प्रिफरन्स शेअर्स देण्यासंबंधाने, बँकांनी, इतर विनियामक प्राधिकरणांनी अनिवार्य ठरविलेल्या अटी व शर्तीचे पालन केलेले असावे. मात्र त्यात, ह्या मार्गदर्शक तत्वामध्ये विहित

केलेल्या कोणत्याही अटी व शर्तीचे उल्लंघन केले जाऊ नये. वादाची कोणतीही घटना, तो संलेख टियर २ भांडवलात समाविष्ट करण्याबाबतच्या पात्रतेची खात्री करुन घेण्यासाठी माहिती मिळविण्यास आरबीआयच्या नजरेस आणावी.

३. राखीव निधीच्या आवश्यकतांचे अनुपालन

अ) राखीव निधीची आवश्यकता काढण्यासाठी, बँकेने गोळा केलेला आणि ह्या संलेखांचे वाटप निश्चित करण्यापूर्वी बँकेने ठेवलेला निधी विचारात घ्यावा लागेल.

ब) हे संलेख देऊन बँकेने उभा केलेला निधी हा नेट डिमांड काढण्यासाठी दायित्व म्हणून समजला जाईल, तसेच राखीव निधी आवश्यकतांसाठी काल दायित्व समजला जाईल व त्यामुळे त्याला सीआरआर/एसएलआर आवश्यकता लागू होतील.

४. अहवाल पाठविण्याच्या आवश्यकता

हे संलेख देणाऱ्या युसीबीनी, उभे केलेले कर्ज, वर विहित केलेल्या इश्युच्या अटी व शर्ती ह्याबाबतची माहिती आणि ऑफर डॉक्युमेंटची प्रत, प्रभारी मुख्य महाव्यवस्थापक, नागरी बँका विभाग, भारतीय रिझर्व बँक, मुंबई ह्यांना तो इश्यु पूर्ण झाल्यावर पाठविणे आवश्यक आहे.

५. युसीबीनी देलेल्या टियर २ प्रिफरन्स शेअर्समधील वाणिज्य बँकांची गुंतवणुक

अ) वाणिज्य बँका, युसीबीनी देलेल्या टियर २ प्रिफरन्स शेअर्समध्ये अनलिस्टेड सिक्युरिटीजच्या १०% मर्यादित किंवा डिपार्टमेंट ऑफ बँकिंग ऑपरेशन्स अँड डेव्हलपमेंट (डीबीओडी), केंद्रीय कार्यालय, भारतीय रिझर्व बँक ह्यांनी विहित केल्यानुसार गुंतवणुक करू शकतात. मात्र असे शेअर्स रेटेड असले पाहिजेत.

ब) टियर २ प्रिफरन्स शेअर्समधील गुंतवणुकींना, कॅपिटल अँडेक्वसीसाठी, डीबीओडीने विहित केल्यानुसार जोखीमभार लागू होतील.

६. ह्या संलेखांमधील गुंतवणूक/ त्यांच्याविरुद्ध अग्रिमराशी

अन्य बँकांनी प्रचालित केलेल्या टियर २ प्रिफरन्स शेअर्समध्ये युसीबीनी गुंतवणुक करू नये तसेच त्यांनी किंवा अन्य बँकांनी दिलेल्या टियर २ प्रिफरन्स शेअर्सविरुद्ध अग्रिमराशीही देऊ नयेत.

दीर्घ मुदतीच्या ठेवी देण्याबाबत, प्राथमिक (नागरी) सहकारी बँका
(युसीबीज्) साठी मार्गदर्शक तत्वे.

१) देण्याची मुदत

संबंधित रजिस्ट्रार/सेंट्रल रजिस्ट्रार ऑफ कोऑपरेटिव सोसायटिज (आरसीएस/सीआरसीएस) ह्यांनी रिझर्व बँकेच्या सल्लयाने दिलेल्या पूर्व परवानगीने युसीबीज् दीर्घ मुदतीच्या ठेवी देऊ शकतात. अशा एलटीडी, सभासद असलेल्या व नसलेल्यांना आणि संबंधित युसीबीच्या कार्यक्षेत्रा बाहेर असलेल्यांनाही देता येऊ शकतात. दीर्घ मुदतीच्या ठेवी देण्याबाबत विद्यमान भागधारकांवर कोणतीही मनाई नाही. पुढील अटी व शर्तीचे केलेल्या, एलटीडीमधून उभ्या केलेल्या रकमा निम्न टियर २ भांडवल म्हणून समजण्यास पात्र असतील.

२.१ परिपक्वता

एलटीडीसाठी असलेली किमान परिपक्वता ५ वर्षांपेक्षा कमी नसावी.

२.२ मर्यादा

टियर २ भांडवल म्हणून समजण्यास पात्र असलेली, एलटीडीची येणे असलेली रक्कम ही टियर १ भांडवलाच्या ५० टक्क्यांपर्यंत मर्यादित असेल. वरील मर्यादा, टियर १ भांडवलातून गुडविल व इतर अमूर्त असेट्स वजा करून आलेल्या, परंतु सबसिडिअरिजमधून इक्विटी गुंतवणुकी वजा करण्यापूर्वी असलेल्या रकमेवर आधारित असेल.

२.३ रक्कम

उभी करावयाची रक्कम बँकांच्या संचालक मंडळाने निश्चित करावी.

२.४ दाव्यांचा अग्रक्रम

ठेवीदार व अन्य धनको ह्यांचुआ दाव्यांपेक्षा एलटीडींना दुय्यम स्थान असेल, परंतु शेअर होल्डर्स, प्रिफरन्स शेअर्स धारक (टियर १ व टियर २ दोन्हीही) ह्यांच्या दाव्यांपेक्षा अग्रक्रमाचे असतील. निम्न टियर २ मध्ये समाविष्ट असलेल्या संलेखांच्या गुंतवणुकदारांमध्ये हे दावे एकमेकांशी समान स्तरावर असतील.

२.५ पर्याय

- अ) एलटीडी, 'पुट ऑप्शन' किंवा 'स्टेप ऑप्शनसह' दिले जाणार नाहीत.
ब) हा "कॉल ऑप्शन", रिझर्व बँकेची पूर्वपरवानगी घेऊन व ५ वर्षांनंतरच देता येईल. असा कॉल ऑप्शन देण्याबाबत बँकांकडून आलेल्या प्रस्तावांचा विचार करताना, रिझर्व बँक, इतर

बार्बीबरोबर, तो कॉल ऑप्शन देण्यापूर्वी तसेच दिल्यानंतर बँकेची सीआरआर स्थिती विचारात घेईल.

२.६ विमोचन/पूर्वप्रदान

परिपक्व झाल्यावर एलटीडीचे पुनर्प्रदान, केवळ भारतीय रिझर्व बँकेच्या (नागरी बँका विभाग, केंद्रीय कार्यालय) मंजूरीने व इतर बार्बीसह पुढील अटीवरच करता येईल:-

- १) त्या बँकेचा सीआरएआर, रिझर्व बँकेने विहित केलेल्या किमान विनियामक आवश्यकतेपेक्षा अधिक असला पाहिजे.
- २) असे पुनर्प्रदान केल्यामुळे, परिणामी, त्या बँकेचा सीआरएआर, रिझर्वबँकेने विहित केलेल्या किमान विनियामक आवश्यकतेपेक्षा खाली पडू किंवा राहू नये.

२.७ व्याजदर

एलटीडीचा व्याजदर हा स्थिर व्याजदर किंवा बाजार निर्धारित रुपी इंटररेस्ट बेंचामार्क दराशी संबंधित तरता दर असू शकतो

२.८ डीआयजीसी संरक्षण

एलटीडी, डीआयजीसी संरक्षणासाठी पात्र नाही.

२.९ वर्धमान सूट (प्रोग्रेसिव डिस्काउंट)

कॅपिटल अॅडेक्वसीसाठी ह्या ठेवींना खाली दिल्याप्रमाणे डिस्काउंट लागू होईल.

उर्वरित परिपक्वता काल	डिस्काउंटचा दर
एक वर्षापेक्षा कमी	१००%
एक वर्षापेक्षा अधिक पण दोन वर्षापेक्षा कमी	८०%
दोन वर्षापेक्षा अधिक पण तीन वर्षापेक्षा कमी	६०%
तीन वर्षापेक्षा अधिक पण चार वर्षापेक्षा कमी	४०%
चार वर्षापेक्षा अधिक पण पाच वर्षापेक्षा कमी	२०%

२.१० ताळेबंदामधील वर्गीकरण

ह्या संलेखांचे वर्गीकरण “कर्जे (बॉरेईंगज)” असे केले जाईल व ते ताळेबंदात वेगळे दाखविले जातील.

३. राखीव निधीची आवश्यकता

एलटीडीद्वारे बँकेने उभी केलेली एकूण रक्कम ही, राखीव निधी आवश्यकतांसाठी, (सीआरआर व एसएलआर) नेट डिमांड व टाईम लायाबिलिटीज् काढण्यासाठी एक दायित्व म्हणून समजली जातील.

४. अहवाल पाठविण्याच्या आवश्यकता

अशा दीर्घ मुदतीच्या ठेवी देणाऱ्या बँकांनी, उभ्या केलेल्या ठेवी, वर विहित केल्यानुसार प्रचालनाच्या अटी ह्यांच्या माहितीसह, प्रभारी मुख्य महाव्यवस्थापक, नागरी बँका विभाग, भारतीय रिझर्व बँक, मुंबई ह्यांना त्याबाबतचा अहवाल सादर करावयाचा आहे.

५. एलटीडीमध्ये गुंतवणुक/त्याविरुद्ध अग्रिम राशी देणे

युसीबीनी अन्य युसीबीच्या एलटीडीमध्ये गुंतवणुक करू नये. तसेच त्यांनी दिलेल्या किंवा इतर बँकांनी देलेल्या एलटीडीच्या प्रतिभूतीविरुद्ध अग्रिम राशी देऊ नयेत.

परिशिष्ट

ह्या महापरिपत्रकात समाविष्ट केलेल्या परिपत्रकांची यादी

क्र	परिपत्रक	दिनांक	विषय
१	युबीडी.पीसीबी.सीआयआर क्र.७३/०९.१४.०००/२००८-०९	२९.०६.२००९	लोन पोर्टफोलिओजच्या बाबतीत निरनिराळ्या प्रकारच्या तरतुदींसाठी प्रुडेन्शियल ट्रीटमेंट
२	युबीडी.पीसीबी.सीआयआर क्र.६१/०९.१८.२०१/२००८-०९	२१.०४.२००९	भांडवली निधी वाढविण्यासाठी संलेख.
३	युबीडी.पीसीबी.सीआयआर क्र.३२/०९.१८.२०१/२००८-०९	१३.०१.२००९	भांडवली निधी वाढविण्यासाठी संलेख.
४	युबीडी.पीसीबी.सीआयआर क्र.२९/०९.११.६००/२००८-०९	०१.१२.२००८	प्रुडेन्शियल नॉम्सचे पुनरावलोकन:- कमर्शियल रियल इस्टेट आणि एनबीएफसी ह्यांच्या जोखमींसाठी स्टँडर्ड असेट्स व रिस्क वेट्सबाबत तरतुद
५	युबीडी.पीसीबी.सीआयआर क्र.४/०९.१८.२०१/२००८.-०९	१५.०७.२००८	भांडवली निधी वाढविण्यासाठी संलेख.
६	युबीडी.पीसीबी.सीआयआर क्र.५३/१३.०५.०००/०७-०८	१६.०६.०८	रहिवासी मालमत्तेने प्रतिभूतित दावे: जोखीम भारांसाठी मर्यादित बदल.
७	युबीडी.पीसीबी.सीआयआर क्र.३१/०९.११.६००/०७-०८	२९.०१.०८	कॅपिटल अडेक्वसीसाठी प्रुडेन्शियल नॉम्स:- शैक्षणिक कर्जांसाठी जोखीम भार.
८	युबीडी.पीसीबी.सीआयआर क्र.४० /१३.०५.००० / २००६-०७	०४.०५.०७	सन २००७-०८ साठी वार्षिक धोरण निवेदन-रहिवासी गृह कर्ज-जोखीम भार कमी करणे.
९	युबीडी (पीसीबी).सीआयआर क्र. ३९ / १३.०५.०००	३०.०४.०७	सन २००७-०८ साठी वार्षिक धोरण निवेदन-सोने-चांदी विरुद्ध कर्ज-जोखीम भारात घट.
१०	युबीडी(पीसीबी).सीआयआर क्र.३०/०९.११.६००/०६-०७	१९.०२.०७	२००६-०७ सालासाठी, नाणविषयक धोरणावरील वार्षिक धोरणाच्या तिसऱ्या तिमाहीचे पुनरावलोकन -

			स्टँडर्ड असेट्ससाठी तरतुद करणे.
११	युबीडी.बीडीपी.सीआयआर क्र:७/०९.२९.०००/२००६-०७	१८.०८.०६	केंद्र सरकारच्या प्रतिभूतीमधील “व्हेन इश्युड” व्यवहार-लेखा व संबंधित बाबी
१२	युबीडी.पीसीबी.सीआयआर क्र.५५/०९.११.६००/०५-०६	०१.०६.०६	२००६-०७ सालाचे वार्षिक धोरणा निवेदन:- कमर्शियल रियल इस्टेटच्या जोखमीवरील जोखीम भार.
१३	युबीडी. (पीसीबी). बीडीपी. सीआयआर क्र. ४६ / १३.०५.००० / २००५-०६	१९.०४.०६	एलसीखाली डिसकाउंट केलेली बिले:- जोखीम भार व एक्सपोजर नॉम्स
१४	युबीडी.पीसीबी.सीआयआर क्र.९/१३.०५.००/०५-०६	०९.०८.०५	कॅपिटल मार्केट एक्सपोजरसाठी जोखीम भार
१५	युबीडी.पीसीबी.सीआयआर क्र.८/०९.११६.००/०५-०६	०९.०८.०५	कॅपिटल अॅडेक्वसीवरील प्रुडेन्शियल नॉम्स-गृहवित्त/कमर्शियल रियल इस्टेट एक्सपोजर्सवरील जोखीमभार
१६	युबीडी.डीबीस.सीआयआर/क्र.४४/१३.०५.००/०४-०५	१५.०४.०५	अग्रिम राशीवरील कमाल मर्यादा-कर्जदार व्यक्ति/गट ह्यांच्याबाबत एक्सपोजर्स
१७	युबीडी.पीसीबी.सीआयआर३३ / ०९.११६.०० / २००४	०५.०१.०५	गृहवित्त व उपभोक्ता कर्जवरील जोखीम भार
१८	युबीडी.पीसीबी.सीआयआर२६/०९.१४०.००/२००४-०५	०१.११.०४	प्रुडेन्शियल नॉम्स-राज्य सरकारने हमी देलेले एक्सपोजर्स

१९	युबीडी .क्र.बीडीपी.पीसीबी.सीआयआर५२/०९.११६.००/२० ०३-	१५.०६.०४	सार्वजनिक वित्त संस्थांच्या (पीएफआय) एक्सपोझर्ससाठी जोखीमभार
२०	युबीडी .क्र.बीडीपी.पीसीबी.सीआयआर ३७/१३.०५.००/०३-	१६.०३.०४	बँकांद्वारे बिलांचे डिस्काउंटिंग/ रिडिस्काउंटिंग केले जाण्याबाबत
२१	युबीडी .क्र.बीडीपी.पीसीबी.सीआयआर३४/१३.०५.००/२०० ३-०४	११.०२.०४	अग्रिम राशीवरील कमाल मर्यादा-कर्जदार व्यक्ती/गट ह्याबाबतचे एक्सपोझर्स भांडवली निधी काढणे.
२२	युबीडी.क्र.पीओटी.पीसीबी.सीआयआर१८/०९.२२.० १/२००२०३	३०.०९.०२	गृहवित्तावरील जोखीम भार
२३	युबीडी.क्र.पीओटी.पीसीबी.सीआयआर क्र.४५/०९.११६.००/२००	२५.०४.०१	नागरी(प्राथमिक) सहकारी बँकांना, कॅपिटल अॅडेक्वसी नॉम्स लागु करणे.